

Johdatus muinaiskreikkalaisten eeposten maailmaan.

EDWIN LINKOMIES: **Homeros.** Otava. Helsinki 1948. 493 s., 59 liitekuvaa ja 5 karttaa.

Kun Elias Lönnrot aikoinaan ryhtyi suomalaisista muinaisrunoista sommittelemaan yhtenäistä eeposta, hänen mielessään tiettävästi väikkyyvät eräänlaisina esikuvina maailman tunnetuimmat eepilliset runoelmat, ja Kalevala on ilmestymisestään lähtien yhä uudelleen ja uudelleen tavalla tai toisella joutunut asetetuksi Iliaan ja Odysseian rinnalle. Tämä seikka on ollut mitä suurimmassa määrässä omiaan lisäämään mielenkiintoamme Homeroksen eepoksia kohtaan. Osia niistä on käännetty suomeksi jo varhain, ja käytettävissämme on vuodesta 1924 lähtien ollut Otto Mannisen loistavana pidetty täydellinen suomennos. Iliasta ja Odysseiaa on myös suhteellisen usein eri näkökulmista tarkastellen esitelty suomalaiselle lukijakunnalle; tässä on syytä mainita O. E. Tudeerin Mannisen Homeroksen-suomennoksiin liittyvät selitykset. Siitä huolimatta on yhtenäisen, kreikkalaisten eeposten maailmaa mahdollisimman monipuolisesti valaisevan suomenkielisen esityksen puute ollut varsin tuntuva, ja tämän vuoksi on iloitien todettava, että professori Edwin Linkomies on jatkanut antiikin kulttuuria esittelevien teostensa arvokasta sarjaa vankalla niteellä, joka tuo suomalaisen lukijan ulottuville näitä eepoksia selvittävän tutkimuksen uusimmat saavutukset.

Teoksen johdantona on mielenkiintoinen muinaiskreikkalaisten eepillisten runoelmien historiallisen taustan selvittely, jossa tekijä luo katsauksen Kreikan asutuksen ja kulttuurin muodostumiseen varhaisimmista ajoista 6. vuosisadalle saakka eKr. Siinä osoitetaan, että kun alkukantaisella asteella olevat kreikkalaiset heimot, ensin joonialaiset v:n 2000 tienoilla, sitten akhailaiset kolmisensataa vuotta myöhemmin, saapuivat maahan, ne kohtasivat siellä vanhan kulttuurin, joka oli niiden omaa huomattavasti korkeampi. Tämän kreikkalaista edeltäneen, ns. egealaisen kulttuurin keskus oli Kreetan saari. Vaikka kreikkalaiset kukistivat tätä kulttuuria kannattaneen kreetansukuisen kantaväestön ja sulattivat sen itsensä, he kumminkin omaksuivat sen korkeamman elintason ja sivistyksen. Noin v:n 1600 tienoilla eKr. Kreikan kulttuurin kehityksessä tapahtui äkillinen nousu, joka johtui siitä, että kreetalainen vaikutus uudelleen voimakkaana ulottui Kreikkaan. Tällöin alkaneen ja n. vuoteen 1200 eKr. kestäneen ns. mykeneläisen kauden kulttuurin kannattavana aineksena on tutkijain suuri enemmistö pitänyt kreikkalaisia, mutta tekijä katsoo todennäköiseksi, että sen ovat tuoneet maahan vieraat valloittajat, toisin sanoen, että Kreikka on mykeneläisenä aikana uudelleen ollut kulttuurin siihen mennessä saavuttamaa korkeinta tasoa edustavien kreetalaisten hallittavana. V:n 1200 tienoilla eKr. ns. doorilaisen vaelluksen yhteydessä, viimeisen kreikkalaisen heimon saapuessa maahan pohjoisesta, kreetalaisten valtakausi päättyi, ja mykeneläinen kulttuuri sai kuoliniskun ehdittyään kumminkin luoda perustuksen kreikkalaisten myöhemmälle kulttuurille. Doorilaisen vaelluksen ajan sekasortoiset olot

aiheuttivat myös toisten kreikkalaisten heimojen siirtymistä ja antoivat alun Vähän-Aasian kreikkalaisen asutuksen syntymiselle. Kreikkalaisen kulttuurin piirissä nousivat johtavaan asemaan Vähän-Aasian joonialaiset siirtokunnat.

Historiallisen taustan esittelyä seuraa teoksessa hyvin laaja Iliaan ja Odysseian sisällyksen selostus, jonka esittämistä tekijä perustelee huomauttaen, että kaikilla lukijoilla tuskin on halua tai tilaisuutta ottaa käsille eeposten suomennoksia.

Eeposten rakennetta tarkastellessaan tekijä osoittaa, että niitä luottaessa on aineksina käytetty aikaisemmin olemassa olleita runoja. Näiden aineksien erilleen erottaminen ei kuitenkaan ole mahdollista, koska eepoksista suunnitelmallisen runollisen luomistyön tuloksina on muodostunut täysin elimellisiä kokonaisuuksia. Tässä yhteydessä tekijä huomauttaa, että vaikka meidän Kalevalamme ei ole läheskään niin kiinteä ja yhtenäinen kuin Homeroksen eepokset, senkään eepillisiä aineksia ei olisi mahdollista eritellä, elleivät Lönnrotin työn pohjana olleet kansanrunot olisi säilyneet.

Ne tulokset, joihin tekijä päätyy Iliasta ja Odysseiaa varhaisempaa eepillistä runoutta selvitellessään, ovat yleiseltäkin kannalta huomion arvoisia. Tätä runoutta ovat ilmeisesti esittäneet ammattilaulajat, joilla oli muistinsa varastossa tiettyjä runoaiheita ja tietty runoteknillinen välineistö. Ei ollut olemassa mitään kiinteiksi muodostuneita valmiita runoja; samoista aiheista useita kertoja laulaessaan runonlaulajat eivät edes pyrkineet esittämään runoja samanlaisina kuin aikaisemmin, he improvisoivat ne uudelleen ja antoivat niille täten osittain uuden muodon. Vasta vähitellen syntyi perinteitä, joiden voima ajan mittaan kasvoi, ja lopulta kenties pyrittiin laulamaan runoja tarkkaan samanlaisina, kuin ne oli edeltäjiltä kuultu. Vasta kirjoitustaito teki mahdolliseksi aivan kiinteiden muotojen kehittymisen; ei kumminkaan ole todennäköistä, että runoja olisi kirjoitettu muistiin ennen eeposten luomista. — Lukuisat eepoksissa esiintyvät erilaiset piirteet osoittavat, että niiden ydinaineksen täytyy periytyä nimenomaan mykeneläiseltä ajalta: Homeroksen eepoksissa ei siis alun perin lauleta kreikkalaisista, vaan kreetalaisista sankareista, eivätkä niiden pohjana olleet sankarirunot ole syntyneet edes kreikankielisinä. Sankarilaulu kukoisti mykeneläisenä aikana Peloponnesoksella kreetankielisenä. Siellä laulettiin sotaretkeä, jonka Mykenen kuningas vasalleineen teki meren taakse, kenties Vähään-Aasiaan. Runonlaulu levisi muuallekin mykeneläiseen kulttuuripiiriin ja sai erikoisesti jalansijaa Thessaliassa, missä keskeiseksi hahmoksi muodostui thessalialainen Akhilleus. Hänen epäkreikkalainen nimensä osoittaa, että hänkin oli kreetalainen ruhtinas. Joko jo mykeneläisaikana tai heti sen päätyttyä runonlaulu Thessaliassa siirtyi kreikankieliseen asuun. Siirtolaiset veivät eepillisen runouden mukanaan Vähään-Aasiaan, jossa se ensin alkoi kukoistaa aiolilaisella alueella, mutta kulkeutui sitten joonialaisille, jotka kehittivät sitä edelleen. Joonialaisella maaperällä syntyivät sitten suuret eepokset. Kaikista näistä vaiheista ovat eepokset säilyttäneet sekä historiallisia, kulttuurihistoriallisia että kielellisiä todistuksia. Vähään-Aasiaan tehtyä sotaretkeä kuvaileva aihepiiri ei suinkaan ollut perinnäisen runonlaulun ainoa; muiden ohessa

oli huomattava sodassa olleen sankarin kotiinpaluuta kuvaava. Viimeksi mainittuun liittyi runsaasti kansainvälistä satu- ja tarina-aiheistoa.

Eeposten synnyn tekijä sijoittaa vuosien 650—600 välille eKr., ja hän päätyy siihen tulokseen, että molemmat on varsin itsenäisesti perinnäistä runoaineistoa käytellen sommitellut sama runoilija. Ne ovat alun perin syntyneet kirjoitettuina. Mainittu runoilija ei kumminkaan ole ollut Homeros, joka on ollut vain perimätiedon tuntema suuri runonlaulaja. Se mies, joka on mielikuvituksessaan keskittänyt vanhojen sankarirunojen aiheet ja luonut ikuisesti kestävätkin mestariteokset, ei ole kyennyt säilyttämään nimeään jälkimaailmalle.

Tarkasteltuaan erillisissä luvuissa useita huomattavia näkökohtia esittäen sekä esteettiseltä että muilta kannoilta eeposten henkilöahmoja, niiden yliluonnollista ja jumalamaailmaa, niiden kuvaamaa luontoa ja elämää sekä niissä käytettyjä vertauksia, joilla, kuten tunnettua, Iliassa ja Odysseiassa on varsin merkittävä asema, tekijä lopuksi vertailee kreikkalaisten eepoksia ja Kalevalaa. Hän kiinnittää tällöin huomiota siihen, että Ilias ja Odysseia ovat luonteeltaan eepillisempiä kuin Kalevala ja samalla yhtenäisempiä. Edellisissä lyyrillisen luonteiset pysähdykset ovat vain lyhyitä suvantopaikkoja, joiden jälkeen eepillisen kerronnan vuolas virta etenee entisellä vauhdillaan, jälkimmäisessä kerronta on verkkaisempaa, ja tunnelma muuttuu yhtä mittaa eepillisestä lyyrilliseksi. Maalaukselliset yksityiskohdat ja kokonaisuusväyllekin ominainen maalauksellisuus kohottavat Kalevalan eräissä suhteissa korkeammalle kuin kreikkalaiset eepokset, mutta varsinaisesti eepillisen aineksen käsittelyssä Kalevala jää kauas jälkeen. Ilias ja Odysseia ovat eepillisinä kokonaisuuksina kiinteämmät, ja niiden plastinen rakenne tekee ne taideteoksiksi aivan nykyaikaisessa mielessä, mutta Kalevala on suomalaisen hengen ilmentymänä meitä lähempänä ja syvässä inhimillisyydessään koskettaa sydäntämme välittömämmin kuin muinaisen Kreikan sankarirunoelmat.

Herättää huomiota, että tekijä esittää yhdeksi syyksi kreikkalaisten eeposten ja Kalevalan sävyn erilaisuuteen sen, että kreikkalaista runonlaulua ovat viljelleet ammattimaiset laulajat ruhtinain hoveissa ja ylimysten kartanoissa, kun taas suomalaiset runonlaulajat ovat olleet todellisia kansanrunoilijoita, jotka eivät harjoittaneet laulanta ammattina, vaan esittivät runojaan raskaan työn jälkeen iltojensa iloksi tai juhlahetkien kunniaksi. Ei ole lainkaan varmaa, että asian laita varhaisempien suomalaisten runonlaulajien kohdalta oli näin, vaikka runoja meidän päiviimme saakka säilyttäneet laulajat olivatkin tavallisia kansanmiehiä. Voimme varsin hyvin olettaa, että muinoin suomalaisenkin heimopäällikön ja valtiassoturin ympäristössä kukoisti ammattimainen runonlaulu samaan tapaan kuin muuallakin maailmassa yhtäläisten olosuhteiden vallitessa.

Homeroksen eepoksia käsittelevään mittaamattoman laajaan kirjallisuuteen perehtymättömän, tällä alalla maallikon on vaikeaa pyrkiä arvostelemaan professori Linkomiehen perusteellista oppineisuutta osoittavaa teosta ja esittämään arvelujaan siitä, milloin hän rakentaa aikaisemman tutkimuksen tulosten pohjalle, milloin esittää omia päätelmiään. Tekijä itse mainitsee esityksensä pohjautuvan omiin tutkimuksiin ja

kannanottojensa olevan itsenäisiä. Ilman tätä huomautustakin lukijan olisi todettava asian niin olevan, se käy ilmi sekä loistavan johdonmukaisesta ja selkeästä esityksestä kauttaaltaan että lukuisista yksityiskohdista; näistä voidaan mainita esimerkiksi se, missä tekijä väistämättömiltä näyttävin todistein osoittaa mykeneläisen kulttuurin kreetalaisperäisyyden.

Teokseen sisältyvän eeposten sisällyksen selostuksen laajuus herättää ensi näkemältä epäilyksen, onko se ollut tarpeen vaatima, kun suomalaisen lukijakunnan käytettävissä kerran on täydelliset suomennokset. Tämä epäily osoittautuu kumminkin aiheettomaksi, kun tutustuu itse selostukseen, joka on kauttaaltaan kommentoiva ja jossa taitavasti osataan kiinnittää lukijan huomio olennaisesti tärkeihin kohtiin ja sellaisiin piirteihin, joihin selostusta seuraavissa teoksen osissa palataan. Mannisen suomennokset eivät tee tätä selostusta tarpeettomaksi, mutta ei myöskään se niitä.

Professori Linkomies arvostelee muuten yllättävän ankarasti Otto Mannisen käännöksiä. Annettuaan tunnustuksen suomentajamestarin suurelle kuusimittasäkeen teknillisen käyttämisen taidolle ja hänen kyvyllään säilyttää kaikki alkuteosten sisällykselliset piirteet hän moittii Mannista liiasta koristeellisuudesta, piirteiden lisäämisestä, suhteettoman runsaasta alkusoinnuttelusta sekä sanonnan monimutkaisuudesta ja vaikeatajuisuudesta. Kreikkaa taitamattoman lukijan, joka ei pysty tutustumaan Homeroksen eepoksiin alkukielellä, on vaikea ratkaista, missä määrin tekijä on oikeassa, mutta ainakin syytökset Mannisen käännöksiä monimutkaisuudesta ja vaikeatajuisuudesta tuntuvat kovin jyrkiltä.

Professori Linkomiehen Homeros-teos on mitä tarpeellis ja arvokkain lisä meidän maamme kirjallisuuteen, ja näyttää ilmeiseltä, että sillä on merkittävä sija myös kansainvälisessä muinaisen Kreikan sankarieepoksia käsittelevässä tutkimuksessa.

Jouko Hautala.